

IMRE GABRIELLA*

**LENDÜLETBEN A TANDEM
FRANCIA–NÉMET EGYÜTTMŰKÖDÉS AZ
EURÓPAI KONVENTBEN AZ 1997-TŐL 2002-IG
TARTÓ IDŐSZAK VÉLEMÉNYKÜLÖNBSÉGEINEK
TÜKRÉBEN**

A francia–német együttműködés évtizedek óta az európai integráció motorja. A körülmények, indítékok természetesen sokat változtak a Közös Piac 1957-es megalakítása óta. Tanulmányomban a francia–német kapcsolatok második világháborút követő történeti áttekintése után az elmúlt évek néhány integrációs kulcskérdésén (uniós jövőképek, intézményi reformok, közös kül- és biztonságpolitika, gazdasági stabilitás) keresztül szeretném megrajzolni a két ország viszonyának tartós véleménykülönbségekkel, minimális együttműködési készséggel jellemezhető alakulását egészen konventbeli közös kezdeményezéseikig és a 2004 júniusában elfogadott új alkotmányig.

Céлом az, hogy az uniós „motort” működés közben mutassam be, tehát a fent említett kérdéskörökkel kapcsolatban végigkísérjem azt – a Közösség életében már annyiszor termékenynek bizonyult – érdekegyeztetési folyamatot, amelynek során az eltérő francia és német álláspontokból egységes elképzelés születik. Különösen érdekesnek találom ennek vizsgálatát akkor, amikor az újkeletű közeledés háttérében elsősorban az Unió keleti bővítésével kapcsolatosan felismert közös célok állnak: nem is annyira az olcsó és hatékony bővítés szándéka (hiszen éppen a költségvetési és az intézményi kérdésekkel kapcsolatos eltérő elképzelések vezettek az elmúlt évek nyílt vagy burkolt összeütközéseikhez), hanem inkább a kis- és közepes tagállamokkal kibővült Európán belüli francia–német vezető szerep konzerválására

* A szerző a Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Főiskolai Karának 2003/2004. tanévben Európai Üzleti Tanulmányok szakirányon végzett másoddiplomás hallgatója. A jelen tanulmány szakdolgozatának rövidített változata. Szakdolgozati konzulensei dr. Majoros Pál, a BGF KKKF tanszékvezető főiskolai tanára és dr. Szemlér Tamás, a Világ gazdasági Kutatóintézet tudományos főmunkatársa voltak.

való törekvés. Ezt az alapvető érdekezésséget 2003-ban a két ország hasonló gazdasági és szociális problémái továbbá az Egyesült Államok iraki beavatkozása révén kialakult világpolitikai helyzet is felerősítette. Ez utóbbiak amellet, hogy a közeledés háttéréül szolgáltak, gazdasági, szociális és védelmi téren egész Európa számára új, a közeljövőben megoldandó feladatokat vetettek fel.

I. KÖZELEDÉS ÉS TÁVOLODÁS A FRANCIA–NÉMET KAPCSOLATOKBAN A II. VILÁGHÁBORÚ UTÁN

1870 és 1945 között a Franciaország és Németország között feszülő politikai és lélektani szembenállás az európai élet egyik alaptényének volt tekinthető. A két ország újkori történelme a nemzetállami fejlődés eltérő modelljeit termelte ki: egyfelől a német kultúrnemzetét, amelyben a nemzet egy „állam előtti”, kulturális fogalom (nemzet és állam határai nem esnek egybe), másfelől a francia nemzetállami koncepciót, amelyben az állam a nemzet és a szuverenitás megtestesítője. A XIX–XX. század folyamán a két eltérő modellre támaszkodó politika háborúk sorát eredményezte Európában.¹

A két nemzet 1945 utáni közeledése tehát korántsem volt természetes. Ennek magyarázata a világháború után kialakult nemzetközi rendszerben keresendő, amelyben mind Franciaország, mind pedig a Német Szövetségi Köztársaság sajátos helyet foglalt el. Míg a győztesek közé ugyan „mehívott”, de a nyugati világ vezetéséből az amerikaiak és az angolok által fokozatosan kizárt, gyarmatbirodalmát elvesztő Franciaország atomerejére és ENSZ Biztonsági Tanácsbeli tagságára támaszkodva továbbra is igényt tartott a nemzetközi politika nagy kérdéseibe való beleszólás lehetőségére, a kettéosztott és megszállt Németország nyugati fele a győztesek által szűkre szabott politikai és katonai szerepének kereteit igyekezett folyamatosan tágítani.

I.1. A francia–német közeledés okai

A francia politikát közvetlenül a háború utáni években erőteljes németellenesség jellemezte. Az 1947-ig tartó, sőt még 1948–49-ben is nagyon merev hivatalos vonal mögött azonban meghúzódott (és egyre inkább előtérbe került) egy – főleg gazdasági szakemberek és realista gondolkodók által képviselt – irányzat, melynek tagjai meg voltak győződve arról, hogy a megújuló Németország Európa gazdasági egyensúlyának nélkülözhetetlen eleme lehet.

Természetesen a hidegháborús körülmények is lényeges szerepet játszottak a két ország közti közeledés és együttműködés megindulásában: a szovjet fenyegetés és az Egyesült Államok felől érkező nyomás² is az európai gazdasági kapcsolatok helyreállítására s az ehhez elengedhetetlenül szükséges francia–német megbékélésre ösztönzött. A folyamat azonban a Saar-vidék kérdésével kapcsolatban elakadni látszott.³

¹ Gazdag (2003), 21.

² „Franciaország a kialakult kétpólusú világrendben az európai biztonsági rendszert az Egyesült Államok bevonásával szerette volna megvalósítani, azonban az amerikaiak a biztonsági rendszer fontos elemének tartották Németország három nyugati ellenőrzés alatt álló zónájának bevonását a szövetségbe.” (http://www.lib.bke.hu/phd/szemler_tamas.pdf p.24.)

³ Egy 1947-ben meghozott döntés a Saar-vidéket elválasztotta Németországtól és protektorátus formájában gazdaságilag Franciaországhoz csatolta. A helyzetet 1954-es párizsi konferenciák

1.2. A Schuman-terv

Erre a kényes kérdésre jelentett megoldást ROBERT SCHUMAN francia külügyminiszter forradalmi javaslata az európai szén- és acélközösség létrehozására. A JEAN MONNET által kidolgozott terv – kihasználva a két ország vaskohászatának komplexer jellegét – összekapcsolta a francia vas- és a német széntermelést és az angol–amerikai igényeknek megfelelően megpróbált keretet nyújtani az NSZK gazdasági fejlődéséhez és nyugati világba való integrálásához. Francia részről a szén- és acélipar területén létrehozott szoros együttműködés nem hangoztatott szándéka egyrészt az NSZK integráció útján megvalósuló ellenőrzése, ezáltal egy újabb német fegyveres támadás veszélyének kiküszöbölése volt, de a terv Franciaország európai vezetési igényének megmentését is szolgálta.¹ Az Európa nyugati felét szerződéses viszonyba helyező Európai Szén- és Acélközösség megteremtése (1951) illetve az Európai Gazdasági Közösséget és az Európai Atomenergia Közösséget létrehozó Római Szerződések aláírása (1957) volt ugyanis az egyetlen lehetőség Franciaország számára, hogy biztosítsa magának azt a globális befolyást, amit nemzeti eszközökkel többé már nem volt képes elérni.

1.3. Az Elysée-szerződés

A nyugati világ jövőjével kapcsolatos francia kezdeményezések többszöri egyértelmű amerikai elutasítása és a Német Szövetségi Köztársaság háború utáni gazdasági felívelésének ezzel egyidejű tapasztalata végül CHARLES DE GAULLE köztársasági elnöksége idején elvezetett ahhoz a felismeréshez, hogy Franciaország nyugat-európai integráció vezetésében testet öltő nagyhatalmi ambíciói számára a Németországgal való még szorosabb kooperáció biztosíthatja a hiányzó gazdasági és pénzügyi támaszt. Ennek megvalósítását célozta az 1963. január 22-én a francia köztársasági elnök és KONRAD ADENAUER szövetségi kancellár által aláírt gazdasági és politikai együttműködési szerződés, amelyben mindkét fél kötelezte magát, hogy a külpolitikát érintő fontosabb kérdésekben minden döntés előtt konzultálni fog a másikkal és a lehetséges mértékig összehangolják lépéseiket.² A német fél számára a szerződés azért volt előnyös, mert a Franciaországgal való jogegyenlőség az európai építés keretén belül a nyugatnémet állam szuverenitásának bővítését és politikai érdekeinek közvetett úton történő érvényesítését ígérte.

Az Elysée-szerződésben intézményesített francia–német kapcsolatok – „szövetség a szövetségben”, „tandem”, Bonn-Párizs tengely – az elmúlt évtizedek során Nyugat-Európa fejlődésében az integráció és a stabilitás alapjává váltak.³

rendezték: az 1955-ben megrendezett népszavazás megnyitotta az utat a Németországhoz történő visszacsatolás előtt, ami 1957. január 1-jén következett be.

¹ Soutou (2002), 46-47.

² Gazdag (1989), 130.

³ Annak ellenére igaz ez a megállapítás, hogy már a szerződés NSZK-beli becikkelyezése sem volt zökkenőmentes: a Bundestag – felrúgva a nemzetközi jog előírásait – egy preambulomot csatolt hozzá, amely kimondta, hogy az NSZK külpolitikájának alapja az Egyesült Államokhoz fűződő szoros szövetség, a NATO-ban megvalósuló katonai integráció, a nemzetek feletti nyugat-európai integráció és Nagy-Britannia részvétele a közös piacban. (Vagyis mindaz, amit De Gaulle elutasított és aminek elkerüléséhez a nyugatnémetek segítségét kérte.)

1.4. A francia–német kapcsolatok változásai az enyhülés időszakában

DE GAULLE egy ideig az Elysée-szerződés preambuluma és ADENAUER kancellári posztról történt távozása ellenére megkísérelte folytatni 1958–63 közötti németekkel kapcsolatos politizálását, azonban mind kevésbé tudta figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy egyetlen lényeges kérdésben sincs véleményazonosság a két ország vezetői között. Különösen igaz ez az atlanti gondolathoz szorosan kötődő LUDWIG ERHARD kancellárságának idejére. A remélt együttműködés helyett tehát rohamosan szaporodtak a viszony megromlására utaló jelek, amelynek háttérében a hidegháborúból az enyhülés időszakába való átmenet, s ennek nyomán a nyugatnémet és a francia külpolitika keretfeltételeinek megváltozása húzódott. A hidegháborús tömbpolitika fellazulásával ugyanis az NSZK kezdte elveszíteni korábbi központi szerepét, Franciaország azonban jelentős politikai játékkeret nyert.¹ Az ERHARD által képviselt, kelet felé statikus, konzervatív viszonyokat őrző atlanti irányvonallal szemben DE GAULLE visszatért a kettős biztonság korábbi koncepciójához és Franciaország kontinentális vezető szerepének biztosítása, a német ambíciók ellensúlyozása érdekében a Szovjetunióval keresett támaszt.

A kialakult helyzetet csak az 1969-től kibontakozó, WILLY BRANDT nevével fémjelzett nyugatnémet szerződéses keleti politika² változtatta meg. Az Ostpolitik, amely az NSZK első, valóban saját célokat és érdekeket követő külpolitikájának tekinthető, törekvéseit tekintve teljesen megegyezett az Egyesült Államok és a Nyugat általános enyhülési politikájával. A német külpolitika hosszú távú stratégiájaként azonban felkeltette a DE GAULLE-t követő GEORGES POMPIDOU francia köztársasági elnökben a „rejtett újraegyesülési politika” gyanúját, valamint azt a félelmet, hogy a német partner túl nagy külpolitikai mozgásszabadságra tesz szert.³ Annál is inkább indokolt volt ez a félelem, mert a hetvenes évektől a német gazdaság teljesítménye jelentősen és tartósan meghaladta a franciáét és ezzel párhuzamosan a nyugatnémet állam nemzetközi tekintélye is megnőtt.

1.5. A hetvenes-nyolcvanas évek: „teremtő párosok” a német–francia együttműködés élén

VALÉRY GISCARD D’ESTAING Franciaország Nyugat-Európa-politikájának közép-pontjába a francia–nyugatnémet kapcsolatokat helyezte, amit HELMUT SCHMIDT kancellárhoz fűződő baráti kapcsolata mellett a hetvenes évek közepére kialakult világpolitikai helyzet is magyarázott. Az 1973-as izraeli-egyiptomi háború és az olajválság felszínre hozta ugyanis a nyugat-európai országok és az Egyesült Államok közötti érdekkülönbségeket, aminek következtében a transzatlanti partnerrel szembeni francia távolságtartó magatartás „europaizálódott”, feloldván ezzel az NSZK külpolitikájában az atlanti és az európai elkötelezettségek között fennálló három

¹ Gazdag (1989), 132.

²Az NSZK szerződéseket kötött Kelet-Európa országaival, így a Szovjetunióval, Lengyelországgal, Csehszlovákiával.

³Soutou (1996), 316.

évtizedes dilemmát.¹ Amíg az enyhülési politika kibontakozásával az NSZK az amerikai külpolitika prioritás-váltásait a Franciaországgal való együttműködés erősítésével kívánta kompenzálni, addig Franciaország a francia–nyugatnémet együttműködést kívánta felhasználni az Egyesült Államokkal és bizonyos mértékben Nagy-Britanniával szemben. Az NSZK gazdasági-pénzügyi hatalmának a francia–nyugatnémet bilaterális kapcsolatok kereteibe történő integrálása elfogadhatóvá tette társvezetői szerepét az Európai Közösségben, így az ország érdekeltté vált abban, hogy saját politikai céljait gazdasági túlsúlyának tudatos korlátozásával, Franciaország számára önkéntes politikai előnyöket nyújtva valósítsa meg. Ez a nyugatnémet magatartás leginkább a Közösség francia elképzelések szerinti továbbfejlesztésében mutatkozott meg, melyek megsabták az integráció elmélyítésének határait. (Példa lehet erre a kormányközi alapon működő, egyhangú szavazással döntő Európai Tanács és az amerikai dollártól való függőségét csökkentő Európai Monetáris Rendszer létrehozása.) A nyugatnémet magatartást francia oldalról a „grandeur” korlátozott voltának gyakorlati politizálásban mindinkább érezhető felismerése, a francia nagyhatalmi szerep de gaulle-i politika tapasztalatai alapján történő reálisabb megközelítése tette lehetővé. Ez járult hozzá az EK hetvenes és nyolcvanas években bekövetkező kibővüléseivel is.

FRANÇOIS MITTERRAND és HELMUT KOHL együttműködése is számos, az európai integráció szempontjából jelentős lépést tett lehetővé, például az iparfejlesztés, a kutatás-finanszírozás területén. A közös programok válaszreakciók voltak Nyugat-Európa Egyesült Államokkal és Japánnal szemben érzékelt technológiai lemaradására. A MITTERRAND-KOHL páros működőképességének legfőbb bizonyítéka azonban a német újraegyesítés nagyobb nemzetközi bonyodalmak nélkül való lebonyolítása és a németeket az integrációba a korábbinál erősebben bekapcsoló Maastrichti Szerződés kidolgozása volt.

Maastricht tágabban véve az európai közösség reakciója volt a világgazdaság és a világpolitika változásaira, szűkebb értelemben pedig válasz a német újraegyesítés révén megváltozott nyugat-európai helyzetre. A Maastrichti Szerződés stratégiai jelentőségű kompromisszumot jelentett Franciaország és Németország között. A franciáknak sikerült a korábbinál erősebben belekötniük Németországot az európai integrációba, ezáltal saját maguk számára kevésbé nyugtalanítóvá tenni a német újraegyesítés tényét. A németek cserébe az újraegyesítés támogatásáért belemertek ebbe a kompromisszumba, aminek elfogadhatóságát növelte számukra az, hogy az EMU terve a német modellt és gazdaságpolitikai prioritásokat követte. Ez a kompromisszum létfontosságú volt az európai integráció továbbélése szempontjából az integrációs fejlődés számos, hosszú idő óta napirenden lévő kérdésére azonban nem adott választ.²

¹„A nyugatnémet külpolitika fejlődése nem más, mint a specifikus nemzeti és atlanti érdekek hosszú távú egyeztetési folyamata azzal az úgynevezett európai gondolattal, amelyet Bonn számára a legtisztábban a francia külpolitika képviselt.” In: Gazdag (1989), 189-190.

² http://www.lib.bke.hu/phd/szemler_tamas.pdf, p.54.

1.6. A kilencvenes évek kihívásai: a német egyesülés következményei

A kilencvenes évek az EU történetében és a francia–német kapcsolatok alakulásában is új korszakot jelentettek, ahol a tradíciók folytatása egyre nehezebbnek bizonyult. A német egyesüléssel az erőviszonyokban Németország javára történt eltolódás: Franciaország elvesztette központi külpolitikai szerepét és a földrajzi súlypont kelet felé tevődésével, a kelet-közép-európai országok szocialista uralom alól való felszabadulásával Németország számára jött létre új politikai mozgástér. Uniós viszonylatban ez azt jelentette, hogy a szervezet politikailag eddig egyértelműen a franciák által meghatározott fejlődésében a német szempontok nagyobb súllyal eshettek latba. Ez a német szerepnövekedés már az EMU-val kapcsolatos viták során is megfigyelhető volt, de talán a franciák részéről kezdetben elodázni vágyott, a németek által viszont mindig is támogatott és rövidtávú feladatként elképzelt keleti (és nem déli) bővítés szolgáltatja rá a legjobb példát.

Az újraegyesült és megerősödött Németországgal szembeni kezdeti francia aggodalmak, melyek egy az integrációból kilépő és újra külön utakon járó Németország rémképét vázolták fel, lassan eloszlottak illetve csak annyiban hatnak elevenen, amennyiben megakadályozzák, hogy a korábbi pozícióját elvesztő Párizs a német–francia kapcsolatok lazításában keresse a kialakult helyzet számára kedvező megoldását. Németországot megnőtt külpolitikai mozgásterének partnerei számára is elfogadható kihasználása, erős gazdasági, politikai kötődései továbbra is az integráció és benne a nyugati szomszédal folytatott kétoldalú együttműködés mellé állítják, a szoros kapcsolat szükségességét a felmerülő viták ellenére egyik ország sem kérdőjelezi meg.¹

A kétoldalú kapcsolatokat illetően meghatározó volt a vezető politikusok körében lezajlott generációváltás is: MITTERRAND, majd KOHL távozásával a politikai színtéren immár mindkét oldalon olyan vezetők maradtak, akik számára a francia–német konfrontáció történelem volt csupán. A SCHRÖDER vezette Németország a korábbi kormányoknál kevésbé tesz kedvezményeket Franciaországnak a szolidaritás nevében.

A kilencvenes évek második felében és az ezredfordulón az integráció bővítése és mélyítése melletti elköteleződés állította újabb szakítópróba elé a francia–német párost és tette különösen fontossá a két ország közötti kifinomult kapcsolatrendszer működőképességének megőrzését. A következő fejezetek az ezredforduló néhány integrációs kulcskérdésén (uniós jövőképek, intézményi reformok, közös kül- és biztonságpolitika, gazdasági stabilitás) végighaladva mutatják be a Konvent munkája során kidolgozott közös javaslatok megfogalmazásának küzdelmes előzményeit.

¹ Szemlér (2000), 37.

A két ország kapcsolatában a leggyakoribb véleménykülönbségek a közös költségvetéssel, a monetáris unióra való felkészüléssel és annak működési elveivel kapcsolatosan fogalmazódtak meg a kilencvenes években.

II. NÉMET–FRANCIA JÖVŐKÉPEK A KIBŐVÍTETT EURÓPAI UNIÓ INTÉZMÉNYI KERETEIRŐL

Az intézmények modernizálásának Maastrichtban elhatározott szándéka mindkét országban reformtervek sorát hívta életre az integráció iránt elkötelezett szervezetekben, politikusokban és politikai pártokban. A kilencvenes évek közepétől mindinkább a bővítés kontra mélyítés dilemmája került az érdeklődés középpontjába.

A legnagyobb vitát és leghevesebb reagálást az 1994. szeptember 1-jén közzétett ún. SCHÄUBLE-LAMERS-dokumentum váltotta ki,¹ melynek szerzői német keresztény pártok parlamenti képviselőcsoportjának vezetői voltak. Az unió keleti bővítés utáni cselekvőképességének megőrzése és demokratizálása érdekében az intézményi struktúra egészének föderális átalakítását, a Parlament, a Tanács és a Bizottság szerepének újraszűlyözését javasolták. Figyelembe véve a tagállamok eddig is nagy eltéréseket mutató integrációs készségét, a „többsebességes” Európa modelljét változták, amelyben a szorosabb együttműködésre kész államok kemény magja² a többi államot maga mögött hagyva egyre újabb területeket (pénzpolitika, adó-és költségvetési politika, gazdaság-és szociálpolitika, kül- és védelempolitika) vonna be az integrációba, kijelölve ezzel a továbbfejlődés útjait a közösség egésze számára.

A német koncepcióval szemben CHIRAC nem az egyes tagállamok, hanem a különböző politikaterületek integrációját javasolta, amely elvben minden tagállamnak megadná a lehetőséget arra, hogy valamelyik politikaterületen a „legnagyobb sebességgel” haladjon előre. Az úgynevezett differenciált integráció elképzelése lehetővé tenné, hogy a bővítés után az unión belül megnövekedő gazdasági, társadalmi, szociális különbségeket kezelni tudják és az integráció elmélyítésében érdekelt tagállamok továbbléphessenek anélkül, hogy a döntési folyamatból kizárt, másodosztályú tagállamok csoportja jönne létre.³

Az európai integráció végső céljáról és az annak megvalósítását legjobban szolgáló intézményi keretekről 2000 májusától kezdve (a nizzai szerződést előkészítő kormányközi konferenciával párhuzamosan) újból élénk francia–német eszmecsere bontakozott ki.

II.1. JOSCHKA FISCHER: „Az államszövetségtől a föderációig”

Quo vadis Europa? – tette fel a kérdést JOSCHKA FISCHER, 2000. május 12-én a berlini Humboldt Egyetemen (hangsúlyozottan magánemberként) elmondott beszédében.⁴ A német külügyminiszter véleménye szerint a tagállamok számát megduplázó (de mind geopolitikai szempontból, mind a globalizációs tendenciák miatt elkerülhetetlennek ítélt) keleti bővítés elodázhatalanná teszi e kérdés felvetését és – a szervezet cselekvőképességének megőrzése érdekében – a szükséges intézményi reformok mielőbbi megvalósítását. ROBERT SCHUMAN elképzelését felelevenítve a megoldást a jelenlegi konföderációs formából az európai föderáció felé történő fokozatos elmozdulásban látja, amely egy törvényhozó és végrehajtó hatalmat gyakor-

¹ <http://www.wolfgang-schaeuble.de/positionspapiere/schaeublelamers94.pdf>

² „Der feste Kern”: az öt alapító ország (Belgium, Luxemburg, Hollandia, Franciaország és Németország).

³ Blahó, 181.

⁴ http://www.auswaertiges-amt.de/www/de/infoservice/presse/presse_archiv?archiv_id=713

ló európai parlamentet és kormányt feltételez. A folyamat azonban csak akkor lehet sikeres, ha a szuverenitás Közösség és a nemzetállamok közötti megosztásán, ennek egy alkotmány érvényű szerződésben való rögzítésén alapul.

A föderációhoz három szakaszon keresztül lehetne eljutni. Az első lépcső a megerősített együttműködés lenne, amely már létezik a közös valuta illetve a Schengeni Egyezmény esetében. A második, a politikai integráció egy „gravitációs központ” létrehozását jelentené. A résztvevő tagállamok¹ tulajdonképpen megvalósítanák a föderációt (alkotmány, intézmények) az integrációs szervezeten belül. Ez az élcsapat azonban nyitva lenne minden tagállam előtt. Utolsó lépésben az integrációs szervezet teljesen átalakulna Európai Föderációvá. FISCHER javasolja egy kétkamrás Európai Parlament létrehozását (az egyik kamarában – a tagállamok képviselőit megvalósítva – a nemzeti parlamentek küldöttei foglalnának helyet, a másikba, amely az állampolgárok Európáját képviselné, közvetlen választások útján vagy a tagállami delegáció útján lehetne bekerülni) és az Európai Tanácsból esetleg a Bizottságból alakított kormány felállítását.

II.2. JACQUES CHIRAC: „A mi Európánk”

FISCHER javaslatát francia oldalról élesen bírálták. Hivatalos reagálásnak JACQUES CHIRAC 2000. június 27-én (a francia EU-elnökség előestéjén) a berlini Bundesratban elmondott „A mi Európánk”² című beszédét tekinthetjük. Ebben a francia köztársasági elnök határozottan elutasítja a nemzetállamok helyébe lépő „európai szuperállam” gondolatát. Az unió intézményeit illetően elismeri, hogy ezek az elkövetkező bővítés miatt tökéletesítésre szorulnak, de nem helyez kilátásba a fisheri elképzeléshez hasonló mélyreható reformokat. A hatékonyság fokozását a szubszidiaritás elvének következetes alkalmazásával, a kompetenciák egyes intézményi szintek közötti újraelosztásával a távoli jövőben látja megoldhatónak. Fontosnak tartja azonban, hogy a kibővített Európa megőrizze lendületét és képes legyen új utakat nyitni az együttműködés számára.³ Ezért abban az átmeneti szakaszban, amíg az intézményi reformok előkészítése megtörténik, javasolja, hogy azok az országok, amelyek messzebb szeretnének jutni az integrációban, megtehessek ezt anélkül, hogy ebben hátráltatnák őket azok a tagállamok, amelyek nem szeretnének ilyen gyorsan haladni. A gyorsabban haladók Franciaországgal és Németországgal közösen „élcsapatot” alkotnának és megerősített együttműködés keretében új területeket vonnának be az integrációba, anélkül azonban, hogy ezzel veszélybe sodornák az unió egységét vagy megkérdőjeleznék a szerződést. FISCHERhez hasonlóan a francia köztársasági elnök is támogatja az európai alkotmány elkészítését, amely szabályozná az unió és a tagállamok közti kompetencia kérdéskörét.

A két ország politikusainak eltérő felfogása az EU struktúrájának jövőbeli alakításáról nem csupán háttérként szolgált a 2000. évi kormányközi konferencia francia–

¹ Azt a kérdést, hogy mely tagállamok csatlakoznának az élcsapathoz Fischer nyitva hagyja. Egy dolog felől azonban nem hagy kétséget: az unió motorjának tartott Franciaország és Németország a tagok között lenne.

² http://www.elysee.fr/cgi-bin/auracom/aurweb/search/file?aur_file=discours/2000/RFA0006D.html

³ Az előrelépés Chirac által megnevezett területei: a gazdaságpolitikák jobb koordinációja, a védelmi és biztonságpolitikai illetve a bűnüldözési együttműködés mélyítése.

német vitáihoz, hanem az elképzelések lényegi különbségeire világított rá. Egyértelművé vált, hogy az intézményi reformok továbbviteléhez elkerülhetetlen a kompromisszum. A francia–német álláspontok következő kifejtésére 2001 tavaszán került sor.

II.3. GERHARD SCHRÖDER Európa-terve

A német kancellár 2001. április 30-án az európai szocialista pártok berlini tanácskozásának előestéjén tette közzé pártja vezetése által is jóváhagyott Európa-tervét. A jövő Európájának szerkezetét a német állami berendezkedés mintájára föderációként képzelte el, amely véleménye szerint megszabadíthatja az uniót a kormányközi mechanizmusok okozta cselekvőképtelenségtől. Javasolja a tagállamoktól független Bizottság európai kormányra alakítását (a Bizottság jelenlegi elnöke így az Európai Unió miniszterelnökévé válna), az Európai Parlament kompetenciájának szélesítését és erősítését (dönthetne a teljes uniós költségvetésről, a Bizottság és annak elnöke is neki tartozna felelősséggel)¹ és az Európai Parlament kétkamara-rássá alakítását oly módon, hogy az unió jelenlegi legmeghatározóbb döntéshozó szervéből, az Európai Tanácsból jöjjön létre a felsőház.

II.4. LIONEL JOSPIN: „A kibővített Európáról”

2001. május 28-án elhangzott, a kibővített Európáról szóló beszédében² LIONEL JOSPIN francia miniszterelnök annak tisztázását tartja a legfontosabbnak, hogy a kibővített Európának milyen célokat lehet és kell maga elé tűznie. Csak a feladatok ismeretében tartja meghatározhatónak az integráció szervezeti formáját. Javaslatát tartalmazza ugyan a három alapintézmény reformját, de ellenzi a köztük levő egyensúly SCHRÖDER elképzeléséhez hasonló radikális átalakítását. Egyértelműen elutasítja a német föderális elképzeléseket: a JACQUES DELORS nevéhez köthető „nemzetállamok Európája”-konceptió mellett foglal állást, amely elegyíti a föderatív ideált a nemzetállami realitással.³ Az Európai Parlament és a nemzeti parlamentek közti párbeszédet egy parlamentek tagjaiból létrehozott, évente egy-kétszer ülésező kongresszus felállításával erősítené meg, amely ellenőrizné a szubszidiaritás elvének betartását. Ez a szervezet helyettesítené a tagállami ratifikációkat is. A Bizottság tekintélyének, legitimitásának megerősítését úgy látja elérhetőnek, hogy a szervezet elnöke az európai választásokon legerősebbnek bizonyuló politikai pártból kerülne ki. A Bizottság az Európai Parlamentnek tartozna felelősséggel, az Európai Tanács azonban a Bizottság vagy a nemzetállamok javaslatára feloszthatná a Parlamentet. JOSPIN támogatta az európai alkotmány megszerkesztését is, amely meghatározza a közösségi intézmények

¹Schröder elképzelése a nizzai kormányközi konferencia után látott napvilágot, ahol hosszas viták után elfogadták, hogy az újraegyesített Németország megnőtt népességének megfelelő szavazattöbbséget kapjon az Európai Parlamentben. Érthető, hogy a német kancellár ennek az uniós szervnek a szerepét erősítene.

² http://europa.eu.int/futurum/documents/speech/sp280501_fr.htm

³ Delors a nemzeti azonosságtudatot a közös európai építmény habarcsának tekintette, azonban úgy gondolta, hogy a szuverén nemzetek uniója föderális (összeforrasztó) mechanizmusokat igényel. „Ez lehetővé teszi, hogy meghaladják a kormányközi együttműködés nehézségét és tehetetlenségét nyomatékát.” In: Mezei, 255-256.

működését. A munkát elképzelései szerint a tagállamok, a nemzeti parlamentek, az Európai Parlament és a civil társadalom képviselőiből álló Konvent végezné.

Az integráció előrehaladásának módjára vonatkozó 2000-2001. év folyamán felszínre kerülő német–francia véleménykülönbségeknek hosszú évszázadokra visszanyúló történelmi és filozófiai gyökerei vannak. Megfigyelhető, hogy mindkét nemzet politikusai saját államberendezkedésük mintájára alakítanak ki a közösségi intézményeket. Mivel a központosított államhatalmat működtető és szuverenitásokat féltve őrző franciák számára igen fontos a nemzetállam kategóriája, az integrációs döntéshozatalban is hagyományosan a tagállamok szerepét erősítő kormányközi intézmény (Tanács) javára foglalnak állást.¹ A több mint fél évszázada föderális, tehát decentralizált államban élő németek viszont könnyebben mondanak le döntési jogköreikről Brüsszel javára² és az Európai Parlament megerősítésére tesznek javaslatot.

A francia és német álláspontok közelítését az eltérő történelmi hagyományok mellett tovább nehezítette az egyes kifejezések más-más értelemben való használata. Példa lehet erre a szubszidiaritás fogalma, amelyet a franciák hajlamosak elsősorban a nemzetállam szerepének növelése érdekében felhasználni, a németek pedig annak teljes (egészen a helyi szintig terjedő, a német történelmi hagyományoknak és jelenlegi államberendezkedésnek megfelelő) értelmezését szorgalmazzák.³ De félreértésekre ad okot a föderáció fogalmának eltérő értelmezése is: itt a franciák a nemzetállami szuverenitás szerepét hangsúlyozzák, míg a németek a szuverenitás föderatív szinten történő koncentrálására törekednek.⁴

A különbözőségek mellett érezhető azonban, hogy az ellentétek nem áthidalhatatlanok hosszú távon. A fogalmi különbözőségeken túl tulajdonképpen mind a francia, mind a német álláspont megkerülhetetlennek tartja az európai integráció föderatív keretbe való terelését és egy európai alkotmány megfogalmazását, mivel ezt kívánja Európa világpolitikai pozíciójának megerősítése, az Unió kibővítése és az intézményrendszer hatékonyabbá tétele egyaránt.

II.5. Közös nyilatkozat Európa politikai prioritásairól

A francia és német javaslatok részbeni egyezése tette lehetővé azt, hogy Európa két legerősebb tagállama már az unió jövőjéről szóló vita viszonylag korai szakaszában, 2001. november 23-án, a laekeni csúcs előtt egy hónappal közös nyilatkozatot adjon ki. Az európai prioritások témakörét felvázoló dokumentum a „nemzetállamok föderációja”-koncepció elfogadásával és egy európai alkotmány létrehozásának mindkét fél által elfogadott tervével nyugvópontra helyezte az elmúlt másfél év uniós jövőképet érintő francia–német eszmecserét is. A két fél vállalta, hogy az Alapve-

¹ A franciák eme törekvésének eddigi sikeres keresztülvitelét mutatja az EU intézményrendszerének jelenlegi működése is: a Parlament gyenge és a kormányköziséget biztosító Tanács erős pozíciója, a luxemburgi kompromisszum nyomán a nemzeti érdekekhez kapcsolódó vétőjog lehetőségének megteremtése.

² Németországot talán a „korlátozott szuverenitás” gyakorlásában szerzett közel félévszázados tapasztalata is inkább képessé teszi az európai egységesülés és a globalizálódás játékszabályaihoz való alkalmazkodásra, mint a sértetlen szuverenitású, nagyhatalmi múlttal és ambíciókkal rendelkező Franciaországot. In: Mezei, 250.

³ Szemlér (2000), 30-31.

⁴ Horváth Tamás: Párizs és Berlin vitája, in: Magyar Nemzet 2001. 06.28. p.7.

tő Jogok Chartájának jövőbeli európai alkotmányba illesztéséről illetve a kompetenciák átláthatóbb felosztása érdekében a szerződések két (egy alkotmányjellegű és egy alkotmányjelleggel nem rendelkező, könnyebben továbbfejleszhető) részre osztásáról megegyező álláspontot fog képviselni a laeeki csúcson.¹

III. FRANCIA ÉS NÉMET ÁLLÁSPONTOK AZ INTÉZMÉNYI REFORM KAPCSÁN

Az Unió tagállamai 1993-ban Koppenhágában lényegében elhatározták a keleti kibővítést. Meghatározták a csatlakozás feltételeit is: a jelölt államnak stabil demokratikus intézményrendszerrel, működő piacgazdasággal kell bírnia és eleget kell tennie a tagságból származó (jogi) kötelezettségeknek.² Európa egyesítését az unió tagállamai ugyanis úgy szerették volna végrehajtani, hogy az integráció addig elért eredményei ne kerüljenek veszélybe.

Az újabb bővítésnek azonban a csatlakozók felkészültségén, EU-érettségén túl a közösség részéről is komoly előfeltételei voltak: végre kellett hajtani nemcsak a költségvetés, hanem az intézményrendszer belső reformját. E kettő teremti meg ugyanis azokat a mechanizmusokat és kereteket, amelyek által és amelyek között az integráció működni tud.³ Ezért az Európai Tanács Madridban az országjelentések elkészítése mellett arra is felkérte a Bizottságot, hogy mérje fel a keleti bővülés uniós költségvetés finanszírozására illetve közös politikákra gyakorolt hatását, az új tagok befogadásához feltétlenül szükséges intézményi reformokat pedig az 1996-ban kezdődő, a Maastrichti Szerződés rendelkezéseinek felülvizsgálatára összehívott kormányközi konferenciától remélte.

III.1. Az 1996-97-es kormányközi konferencia

Az 1996. márciusában Torinóban megnyitott kormányközi konferencia nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Az elhúzódó tárgyalások egyértelművé tették a Franciaország és Németország közti véleménykülönbségeket, mindenekelőtt a gazdasági és monetáris unióval és az Unió keleti bővítésével kapcsolatban. Az előbbi esetben a megértés kölcsönös hiánya a francia és német gazdaságfilozófia (etatista-dirigista vs. liberális-monetarista) eltéréseiből fakadt.⁴ A keleti bővítés kérdéskörét illetően a prioritások voltak eltérőek: míg CHIRAC elnök előfeltételként az Unió valódi intézményi reformját és az új költségvetés kidolgozását szabta, a németek – bár újratárgyalták volna saját, európai költségvetéshez való hozzájárulásukat – gazdasági és diplomáciai szempontból elutasították a keleti bővítés bárminemű késleltetését.

A két ország a minősített többségi szavazás Tanácson belüli kiterjesztésével kapcsolatban is ellentétes oldalra került. Ugyan az NSZK a 80-as évek elejétől kezdve támogatta ezt a reformot, Amszterdamban azonban a kancellár Németország létér-

¹ Blahó, 178.

² „Koppenhágai kritériumok”

³ Szemlér (2000), 31.

⁴ Míg a baloldali francia vezetés a tényleges foglalkoztatás érdekében folytatott kampányt és pénzügy- és költségvetési politikáját a munkanélküliség elleni harc szolgálatába állította, a német vezetés szerint csak a mélyreható strukturális reformok és a stabil pénzügypolitika lehet pozitív hatással a munkaerőpiacra.

dekeire hivatkozva az általa érzékenynek ítélt területeken (bevándorlás és munkanélküliség elleni harc) az egyhangú döntéshozatal megőrzésére szavazott. Ezzel lehetetlenné vált a Franciaország által támogatott, az uniós döntéshozatali mechanizmus megkönnyítését célzó szavazati újraszűlyözés is, és Németország a reformot ellenző kis tagállamokkal került egy érdekcsoportba.

Nem sikerült megegyezni az uniós biztosok számáról sem: az öt nagy tagállam ugyan kezdetben hajlandó lett volna lemondani második biztosáról a kis tagállamok javára, amikor azonban a tanácsi szavazatok újraszűlyözéséről szóló megegyezés meghiúsult, a „nagyok” visszaléptek az engedménytől.

Egyetlen kérdést illetően volt teljes az összhang az integráció két vezető hatalma között: a „kemény mag” és a „differenciált integráció” modelljei által ösztönözve mind Franciaország, mind Németország a nagyobb intézményi rugalmasság mellett foglalt állást és a „megerősített együttműködés” bevezetését ajánlotta azon tagállamok számára, akik bizonyos területeken készek arra, hogy szorosabbra fűzzék az integrációt. Ezt az eszközt az Amszterdami Szerződés végül intézményesítette.¹

III.2. A 2000. évi kormányközi konferencia és a Nizzai Szerződés

1999. nyarán, a kölni csúcsertekezleten a tagállamok hivatalosan is döntöttek egy 2000-ben megrendezendő kormányközi konferenciáról, amelynek középpontjába az „amszterdami maradékok”² kérdését helyezték. Komoly problémát jelentett azonban a francia–német kétoldalú együttműködés hiánya.

A legkomolyabb érdekellentétek a tanácsi szavazatok újraszűlyözésével kapcsolatosan jelentkeztek. SCHRÖDER német kancellár elfogadhatatlannak tartotta, hogy a 27 tagú kibővített unióban Németország a súlyozás régi rendszerével számolva több mint 80 millió lakosával csak 10 szavazattal bírjon, szemben 19 kisebb országgal, melyeknek kevesebb lakossal is együttesen 57 voksuk van.³ A két ország vezetői ugyan egyetértettek a demográfiai tényező fokozottabb figyelembevételét illetően, a franciák azonban arra hivatkozva, hogy Franciaország és Németország tanácsbeli egyenlősége a két ország megbékélésének alapelve,⁴ az egyensúlyt kizárólag a kis tagállamok rovására akarták helyreállítani. A német vezetők nem értettek egyet ezzel az alapelvvel és úgy vélték, hogy az újraszűlyözésnek az unió összes tagállamát érintenie kell. Franciaországban ezt az álláspontot úgy értékelték, hogy Németország a tanácsi szavazatokról folytatott vita ürügyén vezető szerepre tör és politikai hatalomra szeretné váltani azt, amit az újraegyesítés demográfiai és gazdasági szempontból adott neki.⁵ A kérdést végül egy rendkívül komplex döntéshozatali

¹Stark (1998), 9-11.

² Az Európai Bizottság összetételének és méretének meghatározása, a tanácsi szavazatok demográfiai arányok nagyobb figyelembevételével történő újraszűlyözése, a minősített többségi döntéshozatal kiterjesztése.

³ Vagy a költségvetési hozzájárulások nyelvére lefordítva az egyenlőtlenlenséget: Németország a Tanácsban ugyanannyi szavazattal rendelkezik a régi rendszer szerint, mint Görögország és Portugália együttvéve, noha az európai költségvetés finanszírozásában vállalt szerepe tízszer akkora.

⁴ A tanácsi szavazatok egyenlőségének adott prioritás jól mutatja, hogy a franciák nagyobb fontosságot tulajdonítanak a kormányközi szervezeteknek mint a szupranacionális intézményeknek.

⁵ Stark (2001), 291-293.

rendszer (a hármas többség) bevezetése árán sikerült megoldani, melynek eredményeképpen a többségi döntések gyakorlati esélye ma kisebb, mint Nizza előtt volt. Egy döntés elfogadásához ezután szükséges:

- az újrászavazott tanácsi szavazatok minősített többsége (a küszöböt 71%-ról 73,9%-ra emelték);
- a Bizottság javaslata esetén a tagállamok több mint felének a támogatása (ha nem a Bizottság a kezdeményező, akkor a tagállamok kétharmadát);¹
- a népességi szűrő, amely biztonsági mechanizmusként, blokkolási lehetőségként működik: A szavazásoknál bármely tagállam kérheti annak ellenőrzését, hogy a minősített többség, azaz a támogató országok népessége eléri-e az unió össznépeességének 62%-át.²

Az Európai Bizottság összetételének kérdésében a kis államok vitték keresztül akarataikat. A megegyezés értelmében minden tagállamnak – így az újonnan csatlakozóknak is – egy képviselője lesz a testületben, miután a „nagyok” 2005-től kezdődően lemondanak második biztosukról. A bizottság létszámának – a testületben szövetségesüket látó kisebb országok óhajára – csak akkor húznak majd határt, amikor az unió 27 tagúvá válik.

Németország az Európai Parlamentben is sikerrel juttatta érvényre érdekeit. Belgiumon kívül az egyetlen ország volt, amelynek parlamentáris képviselője nem szenvedett el létszámcsökkentést. Németországnak ugyanis az új rendszerben megmaradt a régi rendszer szerinti 99 képviselője, míg Franciaország és Nagy-Britannia 15-15 képviselőt veszítettek, tehát külön-külön csak 72 mandátummal bírnak. E változásnak tekintélyes hatása lehet a Parlament működésére, annál is inkább, mert a német euroképviselek, eltérően francia és angol társaiktól a két legjelentősebb parlamenti csoporthoz, a Néppárthoz és a Szocialista Párthoz tartoznak. Ebből kiindulva feltételezhető, hogy Franciaország és Nagy-Britannia – Németországgal ellentétben – nem fogja támogatni azokat a jövőbeli intézményi reformjavaslatokat, amelyek az Európai Parlament szerepének további erősítéséhez vezetnének.

Igazságtalan lenne a nizzai csúcs nehézségeit egyedül a francia-német véleménykülönbségeknek tulajdonítani. A konferenciának az Európai Unió tagállamai szempontjából az volt a legfőbb tétje, hogy a keleti bővítés miatt kikényszerített intézményi reformok nyomán egyáltalán ne, vagy lehetőleg minél kevesebbet veszítsenek eddigi befolyásukból és az érzékeny kérdéseket illetően megtartsák vétőjogukat. Alátámasztja ezt az a tény is, hogy bár a Nizzai Szerződésben további területekre (mintegy harmincra) terjesztették ki a minőségi többségi eljárásokat, számos nagy horderejű kérdésben (adópolitika, szociális politika, strukturális alapok, kultúra, menedékjog, bevándorlási politika) továbbra is konszenzusra van szükség. Míg az

¹ Tehát a minősített többség esetében és bizottsági javaslatnál a 15 tagállamnál legalább 8, míg 27 tagállamnál legalább 14 támogatására van szükség. (Az úgynevezett blokkoló kisebbséget úgy állapították meg, hogy a három nagy ország összefogva szavazatai révén ne tudja megtorpedózni a döntéseket.)

² A Bizottság ugyan egy ennél átláthatóbb módszert javasolt, az ún. kettős egyszerű többséget, amely a szavazók és a mögöttük álló népesség többségét jelentette volna. A 2003. decemberi uniós alkotmánnyal kapcsolatos kormányközi konferencián Franciaország és Németország ehhez az elképzeléshez tért vissza Spanyolországgal és Lengyelországgal szemben, akik a számukra kedvezőbb Nizzában elfogadott döntéshozatali rendszer bevezetése mellett érveltek.

utóbbi három területen a francia–német ellenállás akadályozta meg a minősített többségi döntéshozatal kiterjesztését, az adóügyi és szociális kérdéseket illetően Nagy-Britannia, a kohéziós politikát illetően pedig Spanyolország ragaszkodott az egyhangúsághoz.¹

Bár a Nizzában elfogadott reformokat a legnagyobb jóindulattal sem lehetett ambiciózusnak nevezni, mindenképpen a konferencia javára kell írni, hogy a maratoni tárgyalásoknak köszönhetően az utolsó utáni pillanatban elhárult a társult országok elől a csatlakozás intézményi akadály.

JACQUES CHIRAC és GERHARD SCHRÖDER tudatában lévén a francia–német feszültségek európai egyensúlyra és a közösségi vívmányokra gyakorolt destabilizáló hatásának, 2001. január 31-i blaesheimi találkozásjuk alkalmával megbízták külügyminisztereiket, hogy kéthavonta szervezett magasabb szintű informális találkozók keretén belül közösen készítsék elő az Unió jövőbeli elmélyítésének tervét. Az intenzív eszmecseréknek köszönhetően már az unió jövőjéről szóló vita viszonylag korai szakaszában, 2001. november 23-án, a laekeni csúcs előtt egy hónappal lehetővé vált egy francia–német közös nyilatkozat kiadása.²

A francia–német közös állásfoglalás előfeltétele volt az állam- és kormányfők Laekenben megszületett, az Unió jövőjével kapcsolatos nyilatkozatának. Ebben megjelölték azt a négy területet, ahol a viták során az Uniónak mindenképpen eredményeket kell elérnie³ és döntöttek a szervezeti keretokről is, melyek között e kérdések megtárgyalása zajlani fog.

III.3. Francia–német kezdeményezések a Konvent munkája során⁴

A kibővített Unió alkotmányos kereteinek meghatározására összehívott testület 2002. februárjában kezdte meg munkáját VALÉRY GISCARD D'ESTAING elnökletével. A Konvent összetétele a minél szélesebb reprezentativitás elvén alapult: a tagországok kormányainak képviselői mellett helyet kaptak benne a nemzeti parlamentek, az Európai Parlament és az Európai Bizottság képviselői is, sőt a tagjelölt országok kormányküldöttei és parlamenti delegáltjai is uniós kollégáikkal megegyező jogosítványokkal vehettek részt a tárgyalásokon.

Az alkotmányozás európai folyamata lehetővé tette Franciaország és Németország számára, hogy egy félreértésekkel és súrlódásokkal terhelt időszak után újra-élesszék kétoldalú kapcsolataikat. Az Európa jövőjével foglalkozó Konvent munkáján belül 2002. júliusában jelent meg a közös javaslatokra irányuló francia–német törekvés. Ekkor a Schwerinben megrendezett 78. kétoldalú megbeszélés alkalmából a két ország kormányainak konventbeli képviselői, PIERRE MOSKOVICI és PETER GLOTZ aláírták az együttműködésről szóló megállapodást és bejelentették az Unió jövőjével foglalkozó francia–német munkacsoport felállítását. A két országnak a

¹ Stark (2001), 294-295.

²A nyilatkozattal és a 2001. év francia–német eszmecseréivel részletesebben a cikk megelőző, uniós jövőképekről szóló fejezete foglalkozik.

³A hatáskörök jobb meghatározása és megosztása, a szerződések és a közösségi eszközrendszer egyszerűsítése, az átláthatóság, a demokrácia és a hatékonyság fokozása és az európai polgárok alkotmányának megalkotása terén.

⁴A fejezet megírásához Joachim Schild munkája szolgált alapul.

következő hónapokban öt közös javaslatról sikerült megegyeznie, mégpedig kulcskérdéseket illetően:

- „a kompetenciák újraelosztásáról” (2002. június 14-én)
- az európai biztonság és védelmi politika területén (2002. november 22-én)¹
- az igazságszolgáltatással és a belügyekkel kapcsolatosan (2002. november 28-án)²
- a gazdasági kormányzásról (2002. december 22-én)³
- az Unió intézményi szerkezetéről (2003. január 16-án).

A legélénkebb vitát minden kétséget kizáróan ez utóbbi, az Unió intézményi szerkezetét érintő francia–német javaslat váltotta ki, melynek két kulcseleme a kettős elnökség intézménye és az Unió külpolitikai tevékenységét illető intézményi struktúra volt.

A CHIRAC francia köztársasági elnök és SCHRÖDER német kancellár nevéhez fűződő kezdeményezés a kettős elnökség intézményét illetően kompromisszumnak tűnik a közösség szupranacionális szerveit (a Bizottságot és az Európai Parlamentet) erősítő német, valamint a nemzetállamok érdekeit szem előtt tartó (éppen ezért az állam- és kormányfőkből álló Európai Tanács súlyának megőrzésére irányuló) francia szándék között. A javaslat a döntés-előkészítő és végrehajtó Európai Bizottság súlyát úgy növelné, hogy annak elnökét ezután nem a Tanács, hanem az Európai Parlament választaná,⁴ egyidejűleg pedig az Európai Tanács élére is kerülne egy a testület által két és fél-öt évre minősített többséggel megválasztandó elnök.

A Bizottság elnökét illetően a 2004. júniusában elfogadott alkotmány végül nem ment olyan messze, mint a francia–német javaslat: a jelöltet a parlamenti választások eredményeit figyelembe véve továbbra is az Európai Tanács nevezi meg, de a döntést az Európai Parlamentnek is meg kell erősítenie többségi szavazással. A közös javaslat másik eleme, a kettős elnökség intézménye azonban bekerült az alkotmány szövegébe. A Bizottság elnöke mellett a Tanács két és fél évre megválasztja saját első emberét is minősített többséggel.

A Konvent ülései során elhúzódó vitákat eredményezett a Bizottság jövőbeni összetételének kérdése is. Az egy tagállam – egy biztos elvtől tágítani nem akaró kis- és közepes tagállamokkal ellentétben Németország és Franciaország a szavazati joggal rendelkező biztosok számának maximálása (15 fő) és szavazati joggal nem rendelkező pótbiztosok kinevezése mellett foglalt állást. Az alkotmány végül a nagyobb tagállamok számára kedvezőbb megoldást intézményesített: a Bizottság a tagállamok számának kétharmadával megegyező számú biztosból fog állni 2014 végétől.

A minősített többségi döntéshozatal tanácsbeli módozatait illetően a kettős többség alkalmazásához határozottan ragaszkodó francia és német elképzelések lengyel

¹ E javaslat részletesebb kifejtését a cikk közös kül- és biztonságpolitikáról szóló fejezete tartalmazza.

² A belügyekkel és az igazságszolgáltatással foglalkozó javaslat több ponton egyensúlytalanságokat mutat: a szabadság, biztonság, igazság térségét illetően a biztonságra vonatkozó kérdések esetében jóval ambiciózusabb, mint a szabadságra és igazságra vonatkozó felvetések tekintetében.

³ A kompetenciák újraelosztásáról és a gazdasági kormányzásról szóló javaslatok nem voltak döntőek a Konvent munkájának végeredménye szempontjából.

⁴ A javaslat szerint azonban a Parlament döntését a Tanácsnak is jóvá kell hagynia.

és spanyol érdekekkel kerültek ellentétbe.¹ A tárgyalások során végül a kettős többséget illetően született konszenzus: a minősített többséghez a tanácsstagok 55%-ának (15 tagállam) szavazatára van szükség és arra, hogy mögöttesen az Unió népességének 65%-a álljon.

Az alkotmányozás folyamatának elhúzódó vitáiért egyes vélemények szerint Nizza és a megváltozott német–francia kapcsolat is felelős: 2000-ben a franciák számára az intézmények működésének bővítés utáni helyzettel történő összhangba hozása volt a legfontosabb. A francia politika ugyanis – tartva az esetleges német hegemonia kialakulásától – igyekezett nyitni a közép-kelet-európai államok felé, biztosítván számukra a népességarányos tanácsi szavazatokat, míg a németek esetében ugyanezt az igényt nem ismerte el. 2003-ban azonban – párhuzamosan a német–francia kapcsolatok újraéledésével – a „tandem” (és a „nagyok”) további meghatározó szerepét biztosító szempontok kerültek előtérbe.²

IV. A „TANDEM” SZEREPE A MÁSODIK PILLÉR FEJLŐDÉSÉBEN

IV.1. A kilencvenes évek új kihívásai

Az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikája viharos évtizedet tudhat maga mögött. A megváltozott gazdasági és politikai környezet, az ex-Jugoszláviában és a Perzsa-öbölben kirobbant háborúk nyomán fokozottan előtérbe kerültek az EU nemzetközi biztonsági szerepvállalásának kérdései és szembetűnővé váltak komoly hiányosságai.

Bebizonyosodott nemcsak az, hogy Európa az Egyesült Államok nélkül nem képes hatékony fellépésre nemzetközi szinten (elsősorban a NATO csúcstechnológiájától való függés miatt), hanem az is, hogy sok esetben az egységes európai álláspont kialakítása is nehézségekbe ütközik. Különösen szembetűnő volt ez a délszláv válság kezdetén és éppen a francia és német megnyilatkozások kapcsán: míg a francia külpolitika Jugoszlávia egyben tartására törekedett (ezzel lényegében a szerbket támogatva), addig az újraegyesült Németország első önálló külpolitikai akciója Szlovénia és Horvátország elismerése volt 1991 decemberében. A boszniai háború idején nagyobb volt az összhang, azonban átmeneti megoldást csak hathatós amerikai közreműködéssel sikerült elérni.

Az európai biztonságpolitikai pillér megerősítése mind Franciaország mind Németország számára fontos volt, a motivációkat, feladatokat, eszközöket illetően azonban nem volt egyetértés. Franciaország az Unió második pillérét az Egyesült Államok és a NATO befolyásával szembeni ellensúlyként, míg Németország inkább ezek kiegészítőjeként képzelte el. Alapvető különbség mutatkozott az aktív kül- és biztonságpolitikai szerepvállalás határainak értelmezésében is: a francia külpolitika fenntartotta a globális fellépés lehetőségét, a német a szerepvállalást Európára, illetve az Európához földrajzilag közeli, ezért Európát közvetlenül érintő konfliktusokra szerette volna koncentrálni. A haderők reformját illetően is eltérőek voltak az

¹ Lengyelország és Spanyolország ragaszkodott a nizzai szerződés által lefektetett szavazati arányokhoz, mert ezek esetükben csökkennének a népességi arányokat jobban figyelembe vevő alkotmány elfogadása esetén.

² Christophe Barbier-Dominique Lagarde: Europe – les raisons d'un échec, in: L'Express international n°2737 p.12-13.

elképzelések: Franciaország hadseregét teljesen professzionális, a világ bármely pontján reagálni képes haderővé kívánta fejleszteni, Németország azonban (alapvetően területvédelemre berendezkedett) hadseregének csak kis részét tette volna alkalmassá ilyen feladatokra.¹

IV.2. Az 1996–97-es kormányközi konferencia

A Maastrichtban felállított második pillér sikereként kell elkönyvelni, hogy megteremtette a közös kül- és biztonságpolitika korábban hiányzó kereteit: jogi kötelezettséget rótt a tagállamokra és meghatározta az eszközöket. Korántsem működött azonban problémamentesen, mint ahogy azt a közös fellépés több esetben előforduló kudarca is igazolta. Ebben elsősorban intézményi hiányosságok akadályozták. A folyamatos konszenzusra törekvés nehézkessé, sokszor lehetetlenné tette a közös álláspontok és akciók elfogadását és egyesek egy európai álláspontot kompetensen képviselő személynek is hiányát érezték. E kudarccokat és problémákat értékelve az 1996-97-es kormányközi konferencia egyik fő célkitűzése a közös kül- és biztonságpolitika közösségi jellegének erősítése, egy valóban közös külpolitika felé való elmozdulás volt.

A konferencia során Németország a pillér működőképessége érdekében a többségi döntéshozatal messzemenő kiterjesztését szorgalmazta, az egyhangú döntéshozatalt csak néhány területen kívánva fenntartani. Franciaország azonban (Nagy-Britanniával együtt) alapvető döntések esetében ragaszkodott a kormányközi jelleg megőrzéséhez. Bevezetésre került ugyan a konstruktív tartózkodás intézménye, amely csökkentette a tagállami obstrukció lehetőségét azáltal, hogy lehetővé tette, hogy egy ország a többiek akadályozása nélkül maradjon távol egy közös akciótól, de ez a változtatás lényegileg nem növelte az Unió külpolitikai cselekvőképességét.

A franciák álláspontja szerint a közös kül- és biztonságpolitika korábrinál nagyobb koherenciája és átláthatósága egy az Uniót kifelé több éven keresztül megjelenítő magas rangú külpolitikai képviselő által lenne biztosítható. Németország kritikusan viszonyult egy ilyen felelős kinevezéséhez és azt javasolta, hogy az új poszt intézményesítése helyett a Tanács főtitkárának hatáskörét terjesszék ki külpolitikai kérdésekre is. Német indoklás szerint az EU még nem érett meg arra, hogy egy „európai külügyminiszter” képviselje, ráadásul a közös kül- és biztonságpolitikai felelős kompetenciája átfedné a külpolitikai biztos hatáskörét. Amszterdamban a német álláspontot fogadták el a tagállamok.²

Elfogadásra került az a német javaslat is, amely a válságok megelőzésének és kezelésének hatékonyabb biztosítása érdekében a tagországok, a Bizottság és a Nyugat-Európai Unió titkárságának tagjaiból egy tervező-elemző csoport létrehozását javasolta a Tanács főtitkárságán belül. Ezzel az elképzeléssel Franciaország is egyetértett, felvetette továbbá a főtitkárság esetleges kibővítésének ötletét is.

A második pillérhez kapcsolódó kiadások finanszírozását illetően azonban a tagállamok elvetették a német álláspontot, mely szerint a logisztikai és pénzügyi terhek viseléséből a tizenötöknek együttesen kellene kivennie a részét. A közös kül- és biztonságpolitika működési kiadásaira a – franciák elképzelését követve – az Európai Közösségek költségvetéséből kell forrásokat biztosítani. Kivételt képeznek ez alól az

¹ http://www.lib.bke.hu/phd/szemler_tamas.pdf p.50-51.

² Az első külpolitikai képviselő, Javier Solana 1999 októberében kezdte meg működését.

esetleges katonai és védelmi jellegű kiadások, melyek továbbra is a tagállamok költségvetését terhelik.

Komoly vitát váltott ki a közös védelempolitika megteremtésének francia és német részről felmerült igénye, amelyet a két tagállam a NYEU¹ EU-ba való integrálásával látott megvalósíthatónak. A francia–német vélemény szerint az Unió – gazdasági súlya mellett – igazából csak komoly védelmi erővel is megtámogatott kül- és biztonságpolitika révén játszhat meghatározó szerepet a világpolitikában és csökkentheti az Egyesült Államoktól való biztonsági függés mértékét. A britek, a dánok és a semleges államok azonban elleneztek a francia–német javaslatot, mivel a közös védelmet a NATO-n belül, pontosabban az Egyesült Államok szerepvállalásával látták biztosítotttnak és el akarták kerülni, hogy a NATO és az EU intézményei párhuzamos tevékenységeket folytassanak, esetleg a NATO-ban már meglévő tevékenységeket duplikáljanak. Az Amszterdami Szerződés csak a két szervezet szorosabb integrációja mellett foglalt állást, ami komoly akadályt jelentett a második pillér ambiciózusabb reformját illetően.²

Az 1996-97-es kormányközi konferencia eseményeivel kapcsolatban megállapíthatjuk, hogy a francia–német páros – a biztonsági és védelmi kérdéseket illető elméleti nézetkülönbségei ellenére – ezen a területen is elő tudott állni az integrációt előrelendítő javaslattal. A kezdeményező szerepet azonban 1998. végén a franciák és a közös védelempolitika megteremtését addig kategorikusan elutasító britek együttműködése váltotta fel.

IV.3. Saint Malo

Az 1998-99-es koszovói háború során újra nyilvánvalóvá vált, hogy saját védelmi képességek nélkül az Unió harmadrangú szereplője a nemzetközi politikának. 1998. decemberében a francia–brit kétoldalú találkozóon Saint Malóban TONY BLAIR brit miniszterelnök maga sürgette, hogy az integrációs folyamatot terjesszék ki a védelem kérdésére is. E lépéssel radikális fordulat történt a biztonság és védelem kérdéseit mindaddig a NATO-ra korlátozó brit Európa-politikában³ és minden jel szerint az Unió közös kül- és biztonságpolitikájában is. A brit elképzelések az önálló európai védelmi politikát ugyan az Unió negyedik pilléréként szándékoztak kialakítani, azonban el akarták kerülni az önálló európai hadsereg felállítását, a NATO-struktúrák megkettőzését és a védelempolitikával kapcsolatos döntéseket továbbra is a kormányok hatáskörébe utalták volna. A franciák számára nyilvánvaló volt, hogy ez a koncepció nem illeszthető be maradéktalanul az általuk képviselt önálló európai irányvonalba, azonban mindenképpen olyan előrelépésnek tekintették, amely a jövőben elfogadható kompromisszum kialakításához vezethet.

¹ Nyugat-Európai Unió, avagy WEU (Western European Union)

² Horváth, 368.

³A brit fordulat háttérében az a felismerés állt, hogy a NYEU beolvasztása nem jelent igazi kihívást a NATO közös védelem területén élvezett primátusára, ugyanakkor amellet, hogy a szervezet ily módon történő megszűnése lehetővé tenné a NATO és az EU közti kompetenciák és hatáskörök világosabb megosztását, az „egyetlen európai hang” megteremtése révén Európa világpolitikai súlyát is erősítené. Nagy-Britannia szerepe is felértékelődne úgy Európában, mint az Egyesült Államokban.

A találkozón kiadott közös nyilatkozat kimondta, hogy az EU-n belül fel kell építeni a katonai feladatok végrehajtásához szükséges struktúrákat, amelyeket a NYEU már meglévő eszközeire kell alapozni. Az Unió lépne fel minden olyan területen, ahol az Egyesült Államok nem kívánna beavatkozni és az európai akciókat a NATO-n belüli képességek megkettőzése nélkül hajtanák végre.¹

IV.4. A kölni és helsinki csúcs döntései

A soros elnöki tisztebet betöltő Németország 1999. elején továbbfejlesztette a francia–brit javaslatot. Miután a britek már hajlottak a közös kül- és biztonságpolitika reformjára és ennek jegyében a Nyugat-Európai Unió EU-ba való beolvasztására, leginkább a politikai szempontból semleges tagállamok számára kellett elfogadható alternatívát keresni.

A kölni csúcson a tagállamok határoztak arról, hogy a NYEU-t, mint szervezetet megszüntetik és válságkezelési (ún. petersbergi) feladatait az EU-ba integrálják, míg a régebbi feladatkör (a közös védelem) – a semleges tagállamok ellenkezése és a NATO-intézmények megduplázásának elkerülése miatt – nem kerülne uniós szintre. A Kölni Nyilatkozat tehát az Uniót a biztonságpolitika területén mindenelelőtt konfliktusmegelőző, válságkezelői feladatokkal ruházta fel és ugyan továbbra sem teremtette meg a közös védelempolitikát, de azáltal, hogy az EU feladatainak ellátásához hatékony katonai erőre és megfelelő intézményi háttérre tett javaslatot, lefektette a későbbi együttműködés alapjait.²

Az 1999. decemberében megrendezett helsinki csúcson megpróbálták meghatározni a Közös Európai Biztonság- és Védelempolitikának³ elkeresztelt együttműködés konkrét feladatait. A közösen elfogadott dokumentum előírja, hogy az EU-nak 2003. év végére képesnek kell lennie egy 50-60 ezer főig terjedő katonai erő két hónapon belül történő telepítésére és egy éven keresztül való fenntartására. Az autonóm képességek megteremtése lehetővé teszi, hogy – amennyiben a NATO mint szervezet nem kíván beavatkozni – az Unió katonai műveleteket indítson és hajtson végre válsághelyzetek rendezése érdekében. Helsinkiben felvázolták a közös biztonság- és védelempolitika intézményi struktúráját is.⁴

A következő években tovább folyt második pillér működési feltételrendszerének és az Unió katonai képességeinek kialakítása. A nizzai szerződésben az új Európai Biztonsági és Védelmi Politika döntéshozatali rendszerét a közös kül- és biztonságpolitika részeként szerződésileg is szabályozták.

IV.5. Francia–német együttműködés a Konvent munkája során

Az alkotmányozás folyamatát jellemző francia–német összhang az európai biztonsági és védelempolitika területén is megnyilatkozott. A 2002. november 22-én napvilágot látott közös javaslat a megerősített együttműködés jogi alapjainak megteremtésén kívül tartalmazta még:

- bizonyos, a tagállamok által korábban a Nyugat-Európai Unió keretén belül jóváhagyott kötelezettségek (pl. közös védelem) uniós szintre utalását,

¹ Gazdag (2003a), 186-187.

² Horváth, 373.

³ CESDP: Common European Security and Defence Policy

⁴ Gazdag (2003a), 191.

- az Európai Védelmi Ügynökség felállítását,
- egy az együttműködés új formáiban résztvevő tagállamokat katonai kapacitásaik javítása érdekében nagyobb erőfeszítések megtételére kötelező jegyzőkönyvnek a szerződéshez való csatolását.¹

A francia–német együttműködés másik élénk vitát kiváltó felvetése az Unió intézményi szerkezetére vonatkozó, a Közösség jövőbeli külpolitikai tevékenységét is érintő 2003. január 15-i javaslat volt. Az indítvány az Európai Tanács tagjaiból választott és az Uniót nemzetközi szinten képviselő elnök hivatala mellett egy operatív kül- és biztonságpolitikáért felelős uniós külügyminiszteri poszt megeremtését is ajánlotta. A külügyminiszteri hivatalban a kül- és biztonságpolitikai képviselő (a Tanács főtitkára) és a külügyi biztos hivatalait olvasztanák össze.² A miniszter ebből következően a tanácsi és a bizottsági struktúrába is illeszkedne, munkáját egy európai diplomáciai szolgálat támogatná. A javaslat francia részről figyelemreméltó engedményt tartalmaz: a közös kül- és biztonságpolitika területén lehetővé tenné, hogy a döntéseket általában minősített többséggel hozzák. Ha egy tagállam nemzeti érdekeire hivatkozva elutasít egy határozatot, legfelső fokon az Európai Tanács döntene a kérdésben minősített többséggel.

IV.6. Francia–német összhang az Irak-politikában

A konventbeli tárgyalásokon kívül Franciaország és Németország a 2002. nyara óta eleven iraki krízis során is meglepően egységes politikát folytatott, az Egyesült Államok háborús terveit, későbbi közel-keleti fellépését mindvégig elleneztek.³ Igaz ez az állítás annak ellenére is, hogy a konfliktus kezdetén JACQUES CHIRAC még nem képviselt egyértelműen háborúellenes irányvonalat, sőt, ahogy az Egyesült Államok, úgy Franciaország sem volt hajlandó az ENSZ-határozatok iraki semmibe vételét tétlenül szemlélni. Amikor azonban a háborúpárti angolszászoknak⁴ 2002 őszén egy háborút legitimáló szavazatra volt szükségük a Biztonsági Tanácsban, elkezdődött CHIRAC küzdelme, elvben azért, hogy az ENSZ tekintélyét védelmezze, valójában azonban azért, hogy saját országa nemzetközi súlyát érvényre juttassa.⁵ A kemény tárgyalások során 2002. november 8-án egyhangúlag elfogadott híres 1441-es ENSZ-határozat révén sikerült a francia politikának minden háborút legitimáló automatizmust kizárnia és úgy tűnt, megmarad a Biztonsági Tanács egyedüli joga arra, hogy háború és béke kérdésében dönthessen.⁶

¹ Schild, 7.

² Azok az elképzelések, melyek korábban a Bizottság kül- és biztonságpolitika klasszikus területeiről való kiszorítására irányultak, messzemenően a francia oldalt juttatták érvényre, Németország azonban fontosnak tartotta az első és a második pillért összekapcsolását.

³ Tisztázásra vár még, hogy a kétoldalú kapcsolatokban a Konvent munkája során újra megtalált összhang ösztönözte-e a közös Irak-politikát vagy megfordítva.

⁴ A Tony Blair vezette brit kormány 2002 áprilisában nyilvánította ki háborúban való részvételének lehetőségét az Egyesült Államok oldalán.

⁵ Franciaország ugyanis egyedül az ENSZ-ben (a Biztonsági Tanács állandó, vétójoggal bíró tagjaként) egyenrangú az Egyesült Államokkal. Ha azonban a nemzetközi szervezet véleménye figyelmen kívül hagyható, akkor a francia külpolitika eme központi hatalmi eszköze értéktelenné válik.

⁶ Müller-Brandeck-Bocquet, 45-46.

Míg a franciák Egyesült Államoktól való külpolitikai függetlenségének igénye egyáltalán nem számított újdonságnak, addig az amerikai háborús tervek nyílt ellenzése Németország számára szakítást jelentett az elmúlt ötven év gyakorlatával. A német kormányzat álláspontja nem csupán SCHRÖDER kancellár sikeres választási húzása volt 2002 nyarán,¹ hanem a politikai kultúra és a politikai értékek különbözőségét is tükrözte. A XX. század történelmi tapasztalatainak fényében ugyanis Németországban másként vetődnek fel az erő alkalmazásának, a nemzeti önérvényesítésnek és az önálló, nem szövetségi vagy közösségi keretekben folytatott külpolitikának a kérdései. A kooperáció és a multilateralizmus a német külpolitika legfontosabb sajátossága lett az elmúlt évtizedekben s ez homlokegyenest ellentétes volt a Bush által képviselt amerikai felfogással. A német közgondolkodásba az utóbbi évtizedekben mélyen beágyazódott pacifizmus és antimilitarizmus határozottan elutasítja a katonai fenyegetést és a fegyveres erők védelmen túli alkalmazását. Ez volt az oka annak, hogy már a koszovói és afganisztáni szerepvállalást is csak nagy nehézségek árán sikerült keresztülvinnie a SCHRÖDER-FISCHER kormánynak, amely nem kísérhette meg egy még aktivistább, a katonai akciót támogató álláspont kialakítását.²

Franciaország és Németország mellett Oroszország is ellenezte a háborút. Mivel azonban Nagy-Britannia – annak ellenére, hogy a fegyverzetellenőrök semmi bizonyítékot nem találtak a tömegpusztító fegyverek létezésére – egy második, háborút legitimáló ENSZ-határozatot sürgetett,³ a három ország 2003. február 10-én közös nyilatkozatban foglalt állást amellett, hogy Irak békés lefegyverzésének lehetőségei nincsenek még teljes mértékig kimerítve. Egy hónappal később, 2003. március 14-én Franciaország és Németország nyújtott be közös határozattervezetet az ellenőrzések meghosszabbítására, miközben a Biztonsági Tanács állandó és nem állandó tagjainak többsége újra a háború ellen voksolt, immár teljesen lehetetlenné téve az USA beavatkozását legitimáló ENSZ-határozat megszületését. 2003. március 20-án azonban az amerikai és brit csapatok ennek hiányában is megindították a támadást Irak ellen.⁴

IV.7. Háborúpártiak és háborúellenesek Európája

Az iraki konfliktus bebizonyította, hogy az elmúlt évek biztonsági és védelempolitika területén történt figyelemreméltó előrelépései ellenére újabb impulzusokra van szükség Európa nemzetközi cselekvőképességének további erősödéséhez. A kontinensen kialakult háborúellenes szövetséggel⁵ szemben ugyanis nem a britek voltak az egyetlenek, akik támogatták az Egyesült Államok lépéseit, mint ahogy arról 2003. január végén a „nyolcak levele” hírt adott. A tagjelölt államok, Lengyelország,

¹ 2002 augusztusában a közvélemény-kutatók szerint vesztésre álló kancellár a hannoveri nagygyűlésen megígérte, hogy Németország nem vesz részt semmiféle katonai akcióban. Ettől az állásponttól jutott el 2003 februárjában oda, hogy mások részvételéhez sem hajlandó hozzájárulását adni. (Európai-amerikai ellentét Irak ügyében – Óvatos béketábor, in: HVG, 2003. február 1. p.6.)

² Dérer, 17-18.

³ A brit kormány belpolitikai okokból tartott egy ENSZ-felhatalmazás nélküli iraki beavatkozás következményeitől.

⁴ Müller-Brandeck-Bocquet, 46.

⁵ Franciaországon és Németországon kívül Belgium és Luxemburg is ellenezte az iraki hadviselést.

Csehország, Magyarország mellett Olaszország, Dánia, Portugália és Spanyolország is az Európában Nagy-Britannia által képviselt háborúpárti állásponthez csatlakozott. A francia köztársasági elnök tagjelöltek elleni heves kirohanását ez utóbbiak a francia–német vezetési törekvések kifejeződésékként értékelték és a továbbiakban konventbeli közös javaslataikra is ennek fényében tekintettek. Félő volt, hogy ez a bizalmatlan légkör megakadályozhatja, sőt leállíthatja az európai biztonsági és védelempolitika területén a Konvent munkája során történt előrelépést.

A 2003. április 29-i brüsszeli négyes csúcs, amely az Egyesült Államok iraki politikájának európai ellenzőit ültette egy tárgyalóasztalhoz, tovább mélyítette az uniós megosztottságát. Nyilatkozatukban ugyanis a négyek javaslatot tettek egy az Észak-Atlanti Szövetségtől független, külön műveleti tervezőközpont létrehozására a kizárólag európaiak által végrehajtott, NATO-eszközöket nem igénylő katonai akciók esetére.¹

A kialakult feszültséget végül a 2003. novemberében Berlinben megrendezett háromoldalú francia–német–brit találkozó oldotta fel, mely előkészítette a háborút ellenző és támogató európai országok későbbi konventbeli megegyezését.² Döntés született a „strukturált védelmi együttműködés” alkalmazásáról, amely – bizonyos felvételi követelmények teljesítése után, melyeket az uniós alkotmányhoz csatolt külön jegyzőkönyv rögzít – minden tagállam számára nyitott, ideértve a kis és semleges tagállamokat is. Az alkotmánytervezetből kikerült a kollektív védelmi klauzula javaslata, vagyis ha egy NATO-tag EU-országot saját területén külső támadás ér, a jövőben is az Észak-Atlanti Szövetség siet a segítségére. Az Egyesült Államok nyomása ellenére azonban megegyeztek egy kicsi, de a NATO-tól független európai katonai tervezési és irányítási központ létrehozásáról, amelynek kapacitásait szükség esetén a katonailag erős tagállamok nemzeti tervezőközpontjai egészítik ki.³

Az erősebb és függetlenebb európai biztonsági és védelempolitika érdekében 2002 novemberében tett német–francia javaslatok (a megerősített együttműködés bevezetése, a védelem uniós szintre utalása, az Európai Védelmi Ügynökség felállítása) lényegében szerepelhettek a Konvent által 2004 júniusában elfogadott alkotmányban is. Az uniós külügyminiszteri poszt létrehozásáról is megegyeztek a tagországok. A közös kül- és biztonságpolitika területén indítványozott minősített többségi döntéshozatal azonban nem találta meg a szükséges támogatást. Elsősorban Nagy-Britannia és néhány tagjelölt állam ragaszkodott a konszenzushoz, de – látva az Unió tagállamainak Egyesült Államok iraki politikájával kapcsolatos megosztottságát – JACQUES CHIRAC és a Konvent elnöke, VALÉRY GISCARD D'ESTAING is lemondtak a minősített többségi döntéshozatal második pillérben való bevezetéséről.⁴

¹ Nyilvánvaló volt, hogy brit tapasztalatok és katonai technika híján a NATO-tól független európai védelem hosszú távon nem lehet erős és Nagy-Britannia hozzájárulása nélkül a kezdeményezés nem vehető komolyan.

² A hármast csúcsot a brit politikában 2003. koraőszétől – részben belpolitikai indíttásra, részben az iraki hadviselés tapasztalatai következtében – beállt fordulat tette lehetővé.

³ Az amerikaiak megnyugtatóra hangsúlyozták, hogy az uniós katonai tervezőközpont csak olyan hadi eseményeknél lép majd működésbe, amelyek végrehajtásában – az EU és a NATO közti tavalyi berlini megállapodás alapján – az észak-atlanti szövetség nem kíván közreműködni. Védelmi kompromisszum az EU-ban – Hadititok, in: HVG, 2003. december 16.

⁴ Müller-Brandeck-Bocquet, 44.

V. FRANCIAORSZÁG ÉS NÉMETORSZÁG AZ EURÓÖVEZETBEN

V.1. Francia és német motivációk a monetáris unió kapcsán

A gazdasági és monetáris unió napirendre tűzése elválaszthatatlan a német egységtől. A kilencvenes évek elején – tartva attól, hogy az egységes Németország létrejötte felborítja a gazdasági, főleg pedig a politikai és katonai viszonyokat Európában – Franciaország csak azzal a feltétellel egyezett bele Németország újraegyesítésébe, ha az NSZK támogatja a gazdasági és monetáris unió ötletét, annak részeként az euró bevezetését és ezzel lemond saját nemzeti valutájáról. Német részről nagy áldozat volt ez, mert az Európai Monetáris Rendszer 1979-es megteremtése óta a márka referenciavaltává vált azáltal, hogy egyes országok – Hollandia, Ausztria, Franciaország – nemzeti pénzeiket szorosan a német valutához kötötték. Nyilvánvaló volt, hogy a pénzügyi unió bevezetése által véget ér Németország monetáris központi szerepe, emiatt kezdettől fogva megoszlottak a vélemények az EMU szükségességét illetően. Négy érv szól német részről a gazdasági és monetáris unió mellett:

- az Egységes Európai Piac szükségessé teszi a közös pénz bevezetését
- közös monetáris politika a gazdasági környezet stabilitását eredményezheti
- Németország más országokkal szembeni domináns pozíciója politikai okokból nem tartható sokáig pénzügyi területen
- a kilencvenes évek elejére a márka referenciaváluta szerepköre inkább hátrányos volt mint előnyös, mert a nemzeti valutát kitétte nemzetközi pénzügyi piacok zavarainak.

Franciaország számára a monetáris unió létkérdés volt. Az EMU francia támogatóinak fő érve szerint ugyanis csak az egységes pénz bevezetésével élvezhetőek teljes mértékben az 1983-ban bevezetett stabilitásorientált gazdaságpolitika eredményei. Az ellenzők szerint azonban a monetáris stabilitás érdekében hozott intézkedések veszélyeztetni fogják a gazdasági növekedést és foglalkoztatást.¹

Nem ugyanazok az okok készítették tehát Németországot és Franciaországot a közös pénz bevezetésére, de a különböző stratégiai érdekek közös tervben egyesültek. A közös terv azonban nem jelentette azt, hogy a két fél egyformán képzelel el annak megvalósítását. Ezt illusztrálják a kilencvenes évek második felében Franciaország és Németország között zajló viták, amelyeket az eltérő koncepciók mellett politikai megfontolások is fűszereztek.

V.2. Francia és német elképzelések a Gazdasági és Monetáris Unió megvalósításáról

A viták középpontjában a monetáris politika szerepének és felelősségének eltérő értékelése állt. A német szemlélet szerint a monetáris politika egyetlen célja az alacsony inflációs ráta révén az árstabilitás biztosítása. E cél prioritásáról a független jegybank intézménye gondoskodik. A francia gazdaságpolitikusok véleménye szerint azonban az alacsony inflációt nem lehet a gazdasági stabilitás egyetlen meghatározó elemének tekinteni: a monetáris politika felelőssége kiterjed a növekedés és a foglalkoztatás alakulására is, a munkanélküliség elleni harc egyik eszköze. A német megközelítés elutasította a monetáris politika eszközkeret felfogását és azt

¹ Guérot, 141-142.

állította, hogy az aktív foglalkoztatáspolitikát ellentmond a stabilitás követelményének.

Ez a francia–német vita azért is figyelemreméltó, mert megvilágítja a monetáris unióval kapcsolatos eltérő várakozásokat. Franciaországban a foglalkoztatottság területén vártak pozitív hatásokat, Németországban azonban azt hangsúlyozták, hogy csak a nemzeti szinten meghozott strukturális intézkedések vezethetnek a munkaerő-piaci helyzet javulásához. A vita alapján úgy tűnik, mintha a stabilitáspolitikát német és a foglalkoztatáspolitikát francia követelménye egymásnak ellentmondó és nem egymást kiegészítő elképzelések lennének, holott a Maastrichti Szerződésben a két cél összekapcsolódik: az EMU által megkövetelt stabilitás a tervek szerint hosszú távon erőteljesebb növekedést és alacsonyabb munkanélküliséget fog eredményezni. A konvergenciakritériumok teljesítéséhez szükséges rövidtávú intézkedések azonban épp ellentétesek voltak a recesszió enyhítéséhez szükséges lépésekkel.¹ A francia és német álláspontok ellentéte jól végigkísérhető a stabilitási paktumként indult, majd végül stabilitási és növekedési paktumként elfogadott szabályozórendszer körüli gyakorlati vitán is.

V.3. Viták a Stabilitási és Növekedési Paktumról

A Gazdasági és Monetáris Unióra való felkészülés idején egyértelművé vált, hogy a konvergenciakritériumok közül a leendő tagországok gazdaságpolitikái számára az igazán nagy kihívást nem a monetáris feltételek, hanem a nemzeti keretek között maradó fiskális politikát érintő kritériumok betartása fogja jelenteni. Mivel a Maastrichti Szerződésbe nem iktattak be hatékony szankciókat azon országokkal szemben, amelyek az euróövezetbe való belépés után nem teljesítik a konvergenciakritériumokat, Németország számára az egyik legfontosabb stratégiai feladattá vált az, hogy a tagállamok költségvetési politikája részére szigorú feltételeket teremtsen az EMU létrejötte utáni időszakra is.

1995. novemberében az akkori német pénzügyminiszter, THEO WAIGEL javaslatot tett egy stabilitási paktumra, amely hosszú távon garantálná a költségvetési fegyelmet a monetáris unió keretein belül. Az eredeti német elképzelés az volt, hogy az eurót bevezető országokban a határt meghaladó éves államháztartási hiányt (normális gazdasági körülmények esetén 1%, kedvezőtlen helyzetben 3%) automatikusan büntessék, ha az érintett ország meghatározott időn belül nem tesz lépéseket annak csökkentésére. A szankciók automatizmusa és szigora igyekezett minden olyan szándékot elosztatni, amely a konjunktúra költségvetés általi befolyásolására irányulna és azt célozta, hogy a gazdaságok az egyszerűbb megoldástól megfosztva kénytelenek legyenek elfogadni a globális környezet változása miatt szükséges strukturális reformokat.

A francia közgazdászok elismerték a költségvetési fegyelem szükségességét, de elenezték azt, hogy a nemzetgazdaságok a pénzügypolitika mellett a költségvetési politika terén is meg legyenek fosztva mindenfajta mozgástértől. Elfogadták ugyan a költségvetési hiány túllépését érintő automatikus szankcionálást, de kritizálták a német javaslatot azért, mert túl nagy hangsúlyt fektet a szankciókra, kevesebbet a monetáris unió belüli monetáris és fiskális együttműködési mechanizmusokra. A franciák szerint figyelembe kell venni a gazdaság valódi tényezőit is (növekedés,

¹ Guérot, 151.

foglalkoztatás) és meg kell teremteni fellendülésük konkrét módozatait.¹ A tárgyalások során ezért Franciaország két helyen igyekezett módosítani a javaslat eredeti szövegén: egyrészt próbálta érvényre juttatni a foglalkoztatáspolitikai fontosságát, másrészt kivételes konjunkturális helyzetben lehetőséget igyekezett teremteni a szankciók alóli mentességre. A javaslat szerint az Európai Tanácsot illetné a jog, hogy eldöntse, kell-e alkalmazni a büntetések.

A Tanács 1996. decemberében Dublinban megtartott ülésén végül figyelembe vették a francia igényeket és a paktum nevét Stabilitási és Növekedési Paktumra módosították. A csomag értelmében, ha egy ország államháztartási hiánya meghaladja GDP-jének 3%-át², akkor a GDP 0,2%-át valamint a határ túllépésének egytized részét letétbe kell helyeznie (a büntetés felső határa a GDP 0,5%-a). Amennyiben a helyzet két év alatt nem változik meg, a letétből büntetés lesz és az összeget a paktumot betartó országok javára írják. A fenti mechanizmus beindulása azonban az adott ország konjunkturális helyzetétől is függ: ha az ország a kérdéses évben GDP-jének 2%-nál nagyobb visszaesését szenvedte el, mentesül a szankciók alól. Amennyiben ez a visszaesés 0,75 és 2% közötti, az érintett ország kedvezőtlen konjunkturális helyzetére hivatkozva kérheti a Tanácstól a szankciók elengedését. Az automatikus büntetés az ennél kedvezőbb konjunkturális helyzetekre korlátozódna.

A Stabilitási és Növekedési Paktumról az 1997 júniusában Amszterdamban tartott EU-csúcson egyezett meg az összes tagállam (L. az 1. táblázatot.)

V.4. A paktum utóélete

A Stabilitási és Növekedési Paktum jelentősen szűkítette a fiskális politikák mozgásterét az eurózónában, emiatt kezdettől fogva konfliktusforrás volt. A 2001-ben elkezdődő világgazdasági recesszió hatására szigorának tértől és időtől független célszerűségét egyre többen megkérdőjelezték. Úgy tűnt, hogy a megegyezés a konjunkturális ciklusok felfelé ívelő szakaszában működőképes, viszont pótlólagos fék a gazdaságok számára, amikor a növekedési ütem lassul vagy recesszió alakul ki.³

Portugália volt az első ország, amely ellen a Bizottság megindította az eljárást, mivel költségvetési deficitjének aránya 2001-ben 4,1%-ra nőtt GDP-jéhez képest. 2002 óta a költségvetési deficit az európai integráció motorjának tartott Németországban és Franciaországban is meghaladja a paktumban előírt referenciaértéket.

A hasonló gazdasági problémák így a kilencvenes évek gazdaságpolitikai vitái ellenére egy érdekcsoportba állították az eurózónán belül a két országot, háttérrel nyújtva az integráció egyéb kérdéseit érintő együttműködésükhöz. A pénzügyminiszterek tanácsa 2003 elején el is marasztalta mindkét nagy tagállamot, novemberben azonban felfüggesztette az előírt eljárási rend velük szemben való alkalmazását és megelégedett ígéretükkel, hogy legkésőbb 2005-re a GDP 3%-a alá szorítják a hiányt.

¹ Guérot, 155.

² A GDP-ben mért egyszázalékos folyó deficit eltűnt a szövegből, helyette a Maastrichti Szerződés konvergenciakritériumaként meghatározott 3%-os költségvetési hiány lett irányadó.

³ A lassúbb növekedés következtében a zsugorodó adóbevételek a költségvetési deficitet felduzzadásához vezettek. A paktum azonban arra kényszerítette a kormányokat, hogy recesszióban vagy lassú gazdasági növekedés idején is megszorító fiskális politikát kövessenek.

1. táblázat
A Stabilitási Paktum néhány ismérve¹

	Stabilitási Paktum THEO WAIGEL javaslata (1995. 11. 10.)	Stabilitási és Növekedési Pak- tum, amszterdami EU-csúcs, (1997. 06. 17.)
Cél	Az EMU biztosítása a hibás pénzügypolitikai magatartással szemben a szerződés intézményi biztosítékainak pontosításával. Normális gazdasági körülmé- nyek között a hiány ne haladja meg a GDP 1%-át. Kedvezőtlen gazdasági helyzet- ben se lépnek túl a MSZ 3%-os deficithatárát. Az államadósság nagyságát tar- tósan 60%-os határ alatt tartásák.	A stabilitási feltételek javítása a kölségvetési fegyelem révén. A folyó hiány nem haladhatja meg a GDP 3%-át. Középtávon közel kiegyenlített kölségvetés vagy szufficit.
Szankcioná- lási eljárások	Túlzott mértékű deficit kialaku- lása – a kölségvetés tervezése- kor vagy megvalósításakor – automatikus szankcionáláshoz vezet.	A túlzott mértékű deficit megál- lapítása után legkésőbb tíz hó- napon belül, a kölségvetési ada- tok közlése után következnek a szankciók.
Kivételek	Csak a résztvevők minősített többségének egyetértésével, ext- rém helyzet (természeti kataszt- rófa, gazdasági recesszió) esetén. Pl. akkor, ha négy egymást köve- tő negyedévben a GDP csökke- nése eléri a 2%-ot.	Kivételesen kedvezőtlen gazda- sági helyzetben: • ha a GDP visszaesése legalább 2%; • ha a GDP visszaesése kevesebb, mint 2%, de minimum 0,75% és további kedvezőtlen körülmé- nyek tételezhetőek fel.
A szankció befizetése	Nem kamatozó betét és pénz- büntetés formájában.	Nem kamatozó betét és pénz- büntetés, kiegészítve kibocsátási és kölcsönkorlátozásokkal.
A szankció mértéke	Minden megkezdett százalék- pont után a GDP 0,25%-a.	A GDP 0,2%-a és egytizede a 3%- os kritériumhatárt túllépett ösz- szegnek, együttesen maximáli- san a GDP 0,5%-a.
A szankció automatikus érvénye	A deficithatár megsértése esetén automatikus, az ECOFIN dön- tése nélkül.	Automatikus, nem lép érvény- be a szankció, csak a Tanács döntése alapján.
Betétből au- tomatikus büntetés	Két év után a 3%-os deficithatár további átlépése esetén.	Automatikus, nem válik a be- tétből büntetés. Két év után a Tanács dönt a kérdéstről.

¹ Rác (2002) alapján.

A döntés a stabilitási paktum eddigi legkomolyabb válságát eredményezte. A Bizottság véleménye szerint ugyanis az ECOFIN politikai megfontolások miatt meghozott döntésével megsértette az egyezményt, ezért az Európai Bírósághoz ítéletét kérte, amely 2004. július 13-án semmissé tette az uniós pénzügyminiszterek Franciaország és Németország elleni eljárás felfüggesztésére vonatkozó döntését.

Az euró védelmét szolgáló stabilitási és növekedési paktum súlyát az új uniós alkotmányba való felvétellel igyekeztek újból megerősíteni és a jogkörök módosításával a fentihez hasonló eseteket elkerülni. A korábbinál több jogosultságot kapott az Európai Bizottság, amely javasolhatja a deficittúllépés miatti büntetőeljárás megindítását és ezt a pénzügyminiszterek csak egyhangúan utasíthatják el. A deficitküszöb megsértőinek szóló, a takarékoság mikéntjére vonatkozó bizottsági ajánlást azonban a Miniszterek Tanácsa a korábbinál könnyebben blokkolhatja.

V.5. Tervek a paktum megreformálására

Az alkotmányozás során kialakult konszenzus ellenére a paktum módosítása nem kerülhető el, felülvizsgálata 2005 elején, a luxemburgi elnökség idején várható. A reformot mindenekelőtt a költségvetési deficithatár túllépésével küzdő, a Bizottság által 2004 januárjában előzetesen figyelmeztetett nagyobb országok (Franciaország, Németország, Nagy-Britannia és Olaszország) szorgalmazzák, a paktum előírásait betartó kisebb tagállamok (Ausztria, Írország, Hollandia) a korábbi szigorúbb szabályok mellett foglalnak állást. A Bizottság tervezete szerint a változtatások négy fő szempont szerint történnének:

1. A költségvetési hiány mellett nagyobb figyelmet fordítanak az államadóságra és a költségvetési helyzetre, ugyanis a szerződés az államadóságot a deficittel egyenrangú problémaként kezeli, de ez a paktum előírásainak eddigi alkalmazása során a háttérbe szorult. A régi-új szempont szerint a kisebb államadósággal rendelkező országoknak átmenetileg magasabb költségvetési hiányt engedélyeznének.
2. A középtávú deficitcél meghatározásakor figyelembe vennék az egyes országok sajátos, specifikus körülményeit. A középtávú deficitcél egy intervallum, amelynek során az egyes tagállamoknak egyensúlyba kell hozniuk a költségvetésüket, vagy többletet kell produkálniuk. A kormányoknak így gazdasági lejtmenet esetén elegendő mozgásterük lenne ahhoz, hogy ne kerüljenek a 3%-os referenciaérték közelébe. A középtávú célhoz igazodás lehetőséget nyújt a GDP-hez viszonyított államadóság csökkentésére, felkészülve a lakosság elöregedésének költségvetési hatásaira.
3. A deficiteljárás végrehajtására vonatkozó szabályok is lazulnának. A jövőben az is enyhítő körülmény lenne a túlzottan magas hiány elbírálásakor, ha egy ország elhúzódó „lanyha növekedést” mondhat magáénak. Eddig erre csak „súlyos, a GDP legalább 2%-os csökkenéséhez vezető recesszió” esetén nyílt lehetőség. Az egyes országok gazdasági helyzetüknek megfelelő határidőt kapnának a költségvetési hiány 3% alá való leszorítására és a szükséges korrekciókra.
4. Célként fogalmazódott meg az is, hogy a kormányok gazdasági konjunktúra idején ne mulasszák el meghozni a megfelelő intézkedéseket. Ennek érdekében a közösen elfogadott középtávú gazdaságpolitikai irányelvek mellett a csoportnyomás vagy a korai figyelmeztetés eszközét alkalmaznák az eddigieknél hatékonyabban.¹

¹ Lazít a költségvetési szigoron az EU Bizottság?, in: Figyelő 2004. augusztus 30.

ÖSSZEGZÉS

Tanulmányomban megkíséreltem nyomon követni azt az érdekegyeztetési folyamatot, amely lehetővé tette, hogy az elmúlt évek véleménykülönbségeit felülmúlva az integráció motorjának tartott francia–német páros az egész integrációt előrelendítő közös javaslatokkal álljon elő a Konvent munkája során. Egyúttal az alkotmányozás folyamatának vitái kapcsán szerettem volna választ kapni arra a kérdésre, hogy milyen perspektívái vannak a kibővült Európai Unióban a francia–német együttműködésnek, betöltheti-e a jövőben is az eddigi katalizátor-szerepet vagy a kooperáció új formái alakulnak ki és viszik majd előre Európát. Az alkotmányozó folyamat vitái és a 2004 júniusában elfogadott új alkotmány tükrében a következő megállapítások tehetők:

1. Az uniós tandem intézményeket érintő reformjavaslatai sikeresnek mondhatók, a tagállamok többsége elfogadta őket, kisebb módosításokkal lényegében az új alkotmányban is benne foglaltatnak. Ennek ellenére úgy tűnik, hogy a kis- és közepes tagállamokkal kibővült Unióban a kizárólagos francia–német együttműködés legitimitása megkérdőjeleződött. Ezt alátámasztják a biztosok számáról és a minősített többségi döntéshozatal tanácsbeli kiterjesztéséről szóló, a kis- és közepes illetve nagy tagállamok közti tartós érdekkülönbségekről tanúskodó elhúzódo tárgyalások is. Ezekre tekintettel elmondható, hogy a francia–német páros jövőbeli közös javaslatai akkor válhatnak termékennyé egész Európa számára, ha a kisebb tagállamok érdekeit tekintetbe véve, azokkal kompromisszumra kész tárgyalásokat folytatva születnek.
2. A tagállamok francia–német vezető szerepet érintő kritikái mindenekelőtt a védelem és a stabilitás kérdéskörét illetően kerültek kifejezésre és egész Európa számára új, a közeljövőben megoldandó feladatokat vetnek fel. Az Egyesült Államok iraki politikája következtében kialakult európai megosztottság és a Konventben az Unió külpolitikai szerepéről és a közös biztonság- és védelempolitika megerősítéséről zajló élénk vita világossá tette, hogy a második pillért illetően a kétoldalú együttműködést a francia–német–brit háromoldalú javaslatoknak kell felváltaniuk, mert az atlanti szövetségre való tekintettel csak ez lehet legitim és elfogadható minden tagállam számára.

A stabilitási és növekedési paktum referenciaértékeinek túllépése miatti szankciók elkerülésére tett sikertelen német és francia lépések is a tandem dominanciájának gyengülésére utalnak. A szabályozás rugalmasabbá tétele mellett mindazonáltal Európa két legnagyobb gazdaságának a szükséges strukturális intézkedések véghezvitele által történő fellendítése lenne az egész térség szempontjából döntő jelentőségű feladat.

IRODALOMJEGYZÉK

- BLAHÓ ANDRÁS (szerk.): Európai integrációs alapismeretek, Bp., Aula 2002.
- DÉRER MIKLÓS: Az amerikai-európai viszony Irak után, in: Európa 2002, 2003/3. p.14-19.
- GAZDAG FERENC: Franciaország története 1945-1988, Kossuth Könyvkiadó Bp. 1989.
- GAZDAG FERENC [2003a]: Az Európai Unió közös kül-és biztonságpolitikája, Budapest Osiris, 2003

- GAZDAG FERENC: A francia–német együttműködés évtizedei, Negyvenéves az Elysée-szerződés, in: *Európai Utas* 2003/1. p.21-24.
- GUÉROT, ULRIKE: Bonn, Paris et l'union monétaire, in: *Les relations franco-allemandes: état et perspectives* (sous la direction de Hans Stark), Cahiers de l'Ifri n°25. 1998 p.137-172.
- HORVÁTH ZOLTÁN: Kézikönyv az Európai Unióról, Magyar Országgyűlés 2002
- KOOPMANN, MARTIN – STARK, HANS: Quel avenir? Relations franco-allemandes et PESD, Note du Cerfa n°8. janvier 2004
- MEZEI GÉZA: A helyreállított Európa, Bp. Osiris 2001
- MÜLLER-BRANDECK-BOCQUET, GISELA: Der deutsch-französische Gleichklang in der Irak-Krise: Ausgangspunkt für weitere außen- und sicherheitspolitische Gemeinsamkeiten? in: *Politische Studien* n°392. November/Dezember 2003 p.41-49.
- RÁCZ MARGIT: A német gazdaság fiskális politikai kihívásairól, in: *Közgazdasági Szemle* 2002/5. p.396-413.
- SCHILD, JOACHIM: La France, l'Allemagne et la constitution européenne: un bilan mitigé, un leadership contesté, Note du Cerfa n°10 mars 2004
- SOUTOU, GEORGES-HENRI: A francia–német megbékélés, in: *Rubicon* 2002/9-10. p.44-52.
- SOUTOU, GEORGES-HENRI: L'alliance incertaine. Les rapports politico-stratégiques franco-allemands 1954-1996, Fayard 1996.
- STARK, HANS: France-Allemagne, reculs et rapprochements in: *Les relations franco-allemandes: état et perspectives* (sous la direction de Hans Stark), Cahiers de l'Ifri n°25. 1998 p.7-26.
- STARK, HANS: France-Allemagne: quel après Nice? in: *Politique Étrangère* 2001/2. p.289-299.
- SZEMLÉR TAMÁS: Az Európai Unió elmélyítése és kibővítése a francia–német kapcsolatok tükrében, in: *Külgazdaság* 2000/4. p.25-44.
- HORVÁTH TAMÁS: Párizs és Berlin vitája, in: *Magyar Nemzet* 2001. június 28. p.7.
- Európai-amerikai ellentét Irak ügyében: Óvatos béketábor, in: *HVG*, 2003. február 1. p.6-9.
- KOCSIS GYÖRGYI: Védelmi kompromisszum az EU-ban, *Hadititok*, in: *HVG*, 2003. december 16.
- CHRISTOPHE BARBIER-DOMINIQUE LAGARDE: Europe – les raison d'un échec, in: *L'Express international* n°2737 p.12-17.
- Lazít a költségvetési szigoron az EU Bizottság?, in: *Figyelő* 2004. augusztus 30.
- <http://www.auswaertiges-amt.de>
- www.elysee.fr
- <http://europa.eu.int>
- www.ifri.org
- www.kum.hu
- http://www.lib.bke.hu/phd/szemler_tamas.pdf
- <http://www.wolfgang-schaeuble.de>